

СЕКЦІЯ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378 – 051: 354 – 787.522

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2020-90-11>**ВЗАЄМОДІЯ З ТЬЮТОРОМ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА АДАПТАЦІЇ
СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО УМОВ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Анісімова Олена Едуардівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти
Херсонський державний університет
anisimova_7@ukr.net
orcid.org/0000-0001-9467-3975

Горлова Анастасія Василівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти
Херсонський державний університет
horlovanastasiavas@gmail.com
orcid.org/0000-0002-6734-6335

У статті автори аналізують роль кураторства і тьюторства у процесі адаптації майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкової школи до умов навчання в закладі вищої освіти. Розкриті типові проблеми, види і форми адаптації студентів-першокурсників до умов нового освітнього та соціального середовища, обґрунтовано актуальність адаптації студентів в аспекті професійної підготовки до партнерської взаємодії.

Розкрито сутність понять «адаптація», «адаптація студентів до умов ЗВО» «тьюторство», «взаємодія», схарактеризовано їх ознаки.

У статті наголошено на нагальній потребі розвитку тьюторства як спеціально організованої професійної діяльності.

Із метою з'ясування рівня адаптованості до умов закладу вищої освіти проаналізовано результати опитування студентів-першокурсників спеціальності «Дошкільна освіта», «Початкова освіта» педагогічного факультету Херсонського державного університету.

Респонденти продемонстрували низький рівень готовності змінюватися, інтегруватися у нове середовище життєдіяльності, схильність до уникнення нових вражень та емоційних переживань. Суб'єктивний показник загальної задоволеності від вступу до закладу вищої освіти також нижче середнього.

На основі аналізу цих показників сформульовано висновки щодо труднощів пристосування першокурсників до нового соціального середовища та запропоновано шляхи ефективної адаптації студентів у закладі вищої освіти.

Отримані результати мають практичну цінність і можуть бути застосовані при впровадженні системи тьюторства.

У статті наведено конкретні приклади форм роботи з першокурсниками у період адаптації.

Зроблено висновок про те, що на першому році навчання у закладі вищої освіти існує потреба в розробці наскрізної методичної системи адаптативної діяльності тьюторів для формування в майбутніх педагогів загальних та фахових компетентностей, особистісних якостей, необхідних у науковій та педагогічній роботі.

Ключові слова: майбутні педагоги, професійна компетентність, тьюторство, партнерська взаємодія учасників освітнього процесу.

**INTERACTION WITH THE TUTOR AS A COMPONENT OF ADAPTATION
OF FIRST-YEAR STUDENTS TO THE CONDITIONS
OF THE HIGHER EDUCATION INSTITUTION**

Anisimova Olena Eduardivna,
Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor at the Department of Pedagogy and Psychology
of Preschool and Primary Education
Kherson State University
anisimova_7@ukr.net
orcid.org/0000-0001-9467-3975

Horlova Anastasiya Vasylivna,
Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor at the Department of Pedagogy and Psychology
of Preschool and Primary Education
Kherson State University
horlovanastasiavas@gmail.com
orcid.org/0000-0002-6734-6335

The article analyses the role of curatorship and tutoring in the process of adaptation of future educators of preschool institutions and primary school teachers to the conditions of study in the higher education institution.

The typical problems, types and forms of adaptation of first-year students to the conditions of the new educational and social environment are revealed, the relevance of students' adaptation in the aspect of professional preparation for partnership is substantiated.

The essence of the concept "adaptation", "adaptation of students to the conditions of HEI", "tutoring", "interaction", their features are characterized.

The article emphasizes the urgent need for development of tutoring as a specially organized professional activity.

In order to determine the level of adaptation to the conditions of higher education institution, the results of a survey of first-year students of specialties "Preschool Education", "Primary Education" of the Pedagogical Faculty of Kherson State University were analyzed.

Respondents showed a low level of willingness to change, to integrate into a new living environment, a tendency to avoid new impressions and emotional experiences. The subjective rate of overall satisfaction with the admission to higher education institution is also below average.

Based on the analysis of these indicators, conclusions on the difficulties of adaptation of first-year students to the new social environment are formulated, the ways of effective adaptation of students in higher education institution are suggested.

The obtained results have practical value and can be applied in the implementation of the tutoring system.

The article gives specific examples of forms of the work with first-year students in the period of adaptation.

It is concluded that in the first year of study in higher education institution there is a need to develop a comprehensive methodological system of adaptive activities of tutors for the formation of general and professional competencies of future teachers, personal qualities required in scientific and pedagogical work.

Key words: *future teachers, professional competence, tutoring, partnership interaction of educational process participants.*

Вступ

Останнім часом все більшої значущості набуває проблема нарощування людського капіталу в сфері науки і освіти, тому підвищення якості вищої освіти входить до складу основних пріоритетів суспільства і державної політики. Вища освіта виступає як найважливіший ресурс економічного зростання і потужний потенціал формування сучасної інноваційної економіки. Із цієї причини організація системи вищої освіти знаходиться під пильною увагою широкої громадськості.

У сучасних умовах реформування освітнього простору виникла об'єктивна потреба в підготовці кваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців, що володіють високим ступенем мобільності, здатністю оперативного освоювати нововведення і швидко адаптуватися до мінливих умов дійсності, самостійно вибирати форму діяльності, приймати відповідальні рішення і забезпечувати саморегуляцію поведінки.

Перед особистістю сьогодні ставиться завдання перманентного пристосування до

соціуму. Стратегічна лінія взаємодії, механізми адаптації до соціального середовища майбутніх фахівців закладаються, як правило, в період їх навчання у ЗВО.

Окреслені питання в системі вищої освіти актуальні для будь-якого закладу вищої освіти України, проте, на наш погляд, особливе місце займає проблема, пов'язана зі складністю процесу адаптації студентів першого року навчання. Очевидно, що переважаюча частина молодих людей, які в перспективі формують студентство, зазнає труднощів із самоідентифікацією і причетністю до сучасного динамічного світу, включаючи сферу освіти.

Дійсно, успішний процес адаптації студентів до особливостей освітнього процесу у стінах закладу вищої освіти багато в чому визначає траєкторію їх подальшого особистісного та професійного розвитку.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Сьогодні надзвичайно актуалізується проблема адаптації та самоадаптації особистості, формування її соціальної і профе-

сійної ідентичності. Для дослідження цього феномена до теперішнього часу створені необхідні теоретичні і практичні передумови.

Закономірності та механізми адаптації досліджували Г. Балл, Ф. Березін, В. Казначеев, О. Налчаджан та інші науковці.

Адаптацію як форму соціальної активності людини вивчали В. Семиченко та О. Солодухова.

Проблеми адаптації студентів розглядали у своїх наукових працях Л. Балабанова, С. Гапонова, Н. Коломінський, О. Мороз, В. Штифурак та інші.

На думку науковців В. Духневича, І. Жадана, Л. Найдьонові, суттєву роль в адаптації молодих людей до навчання в ЗВО відіграють психосоціальні чинники.

Л. Гармаш, Н. Коцур, Л. Косарева, Н. Любченко, О. Прудська, І. Шаповал вважали адаптацію студентів-першокурсників до навчання у ЗВО однією із пріоритетних сфер освітнього процесу.

Мета статті полягає у висвітленні специфіки процесу адаптації студентів-першокурсників до умов ЗВО. Розглядається питання впливу тьюторства на адаптацію студентів-першокурсників до навчання у ЗВО. Обґрунтовується положення про те, що тьюторство більш позитивно позначається на процесі адаптації студентів до майбутньої професії і допомагає швидше налагодити процес асиміляції першокурсників до нового освітнього простору.

2. Результати та дискусії

Майбутні педагоги мають бути компетентними, високоморальними сучасними особистостями, демонструвати вихованцям ціннісне ставлення до оточення та Всесвіту, тому формування професійних якостей та розвиток духовно-моральної сфери є особливими складовими фахової підготовки у ЗВО.

О. Лучанінова вважає, що навчання у ЗВО не варто сприймати виключно як джерело надання освітніх послуг. За переконанням дослідниці, «навчання, яке виключає духовно-моральну складову й орієнтується лише на передачу максимального обсягу знань та освоєння технологій, не забезпечує професійної успішності фахівця й неминує спричиняє кризу соціально-культурної та особистісної ідентичності. Навчання ефективно лише настільки, наскільки йому вдається пробудити в людині людське (її духовність, волю до самопобудови, самоконструювання, інтерес до самопізнання й самовизначення)» (Лучанінова, 2017).

Реалізація цього надважливого завдання можлива лише за умови суб'єкт-суб'єктної взаємодії «викладач-студент» на партнер-

ських засадах вже з перших днів навчання у ЗВО. Такі стосунки не тільки прискорюють процес адаптації першокурсників, а стають підґрунтям подальшого становлення особистості молодшої людини, формування її професійної компетентності.

Як свідчить теоретичний аналіз цього питання, від того, як відбуватиметься процес «входження» у середовище ЗВО, залежить подальше професійне становлення та особистісний розвиток майбутнього фахівця.

Сьогодні роль куратора-тьютора академічної групи стає набагато потужнішою: від проявів розуміння і психологічної допомоги в період адаптації та соціалізації до академічного консультування на різних етапах отримання професійних знань та в науковій діяльності.

Під адаптацією студента слід розуміти процес інтеграції студента в освітній простір ЗВО, в результаті чого він стає суб'єктом нових видів діяльності і відносин і, отже, набуває можливості оптимального виконання своїх функцій. Йдеться про залучення студента до нових умов життєдіяльності, до нових видів діяльності. В її основі лежать протиріччя між вимогами, що висуваються умовами нового середовища, і готовністю особистості до них на основі попереднього досвіду.

Розв'язання даних протиріч шляхом перебудови діяльності і поведінки особистості, а також регулюючого впливу об'єктивних факторів зумовлює динаміку освітнього процесу, показниками якої виступають якісні зміни в структурі особистості і моделях її поведінки в новій ситуації. Йдеться про пристосування студента до умов навчального процесу та оточення «без відчуття внутрішнього дискомфорту і без конфлікту із середовищем».

У процесі інтеграції студентів першого курсу в нове середовище життя характерно почергове виявлення полярних якостей психіки: цілеспрямованість і наполегливість поєднуються з імпульсивністю і нестійкістю, підвищена самовпевненість і безпелаяційність в судженнях змінюються невпевненістю в собі, потреба в спілкуванні – бажанням усамітнитися, піднесеність почуттів нерідко уживається з сухим раціоналізмом і цинічністю.

Як вже було зазначено, проблеми адаптації студентів пов'язані і зі складністю асиміляції до нового середовища – вишівського простору: часто виникає дисбаланс між вимогами ЗВО і сукупністю прагнень і очікувань студента від процесу навчання.

Процес адаптації першокурсника відбувається за такими рівнями:

1. Пристосування до нової системи навчання.

2. Пристосування до зміни навчального режиму.

3. Вхідження в новий колектив.

Об'єктивно існує необхідність компетентного педагогічного супроводу студентів в адаптаційний період, тобто імплементації дидактичної складової частини в процес адаптації, наприклад за допомогою кураторства-тьюторства (Рагозіна, 2018).

Традиційно виховну функцію у виші в основному було покладено на куратора академічної групи. Ми вважаємо, що в сучасних умовах модернізації освітнього простору та необхідності варіативності задоволення освітніх запитів молоді постає нагальна потреба розвитку тьюторства як спеціально організованої професійної діяльності.

Тьютор – це компетентний у всіх тонкощах освітньої системи фахівець, але його діяльність не пов'язана безпосередньо із процесом передачі знань, скоріше це персональний наставник. «Тьютор – не просто викладач, це особистий науковий керівник студента, лектор, партнер, тренер, колега, вихователь у одній особі, який сприяє розвиткові логічного мислення, засвоєнню навчального матеріалу, перебирає на себе виховні функції» (Лучанінова, 2017)

Тьютором має бути професійно компетентна людина, яка володіє ґрунтовними знаннями не тільки з предмета, який викладає. Глибокі знання з педагогіки, філософії, психології, менеджменту – передумова поваги студентів і їхнього інтересу, мотивації до оволодіння професією.

Н. Дем'яненко головними функціями тьютора вважає «захист», «спостереження», «підтримку», «підтримку» (Дем'яненко, 2006: 72–75).

Безумовно, що професійно-моральна культура не з'являється сама по собі, її необхідно виховувати, впроваджувати в свідомість молоді. І в цьому процесі провідну роль відіграє куратор групи, тьютор – близька людина, викладач, старший товариш, з якими стикаються колишні абітурієнти, які стали студентами першого курсу. Від того, наскільки тьютор сам по собі особистість, від того, наскільки серйозно він ставиться до свого додаткового навантаження, залежить формування професійно-моральної культури студентів, опанування ними навичками партнерської взаємодії.

Наводимо результати опитування студентів спеціальності «Дошкільна освіта», «Початкова освіта» педагогічного факультету

Херсонського державного університету. В опитуванні взяли участь 96 першокурсників.

Досліджуючи причини вступу до педагогічного факультету, ми запропонували студентам низку запитань. Аналіз відповідей дозволив умовно поділити першокурсників на чотири групи:

1) студенти, які мріяли про професію вчителя з дитинства, їхній вибір був свідомим;

2) ті, які не змогли вступити до бажаного ЗВО та використали доступний для вступу варіант;

3) студенти, яким порадили батьки («треба отримати диплом про вищу освіту для працевлаштування»);

4) ті, які взагалі не визначилися з майбутнім («інертні спостерігачі»). Тож вмотивованими (перша група) виявилися лише 29% першокурсників. Така ситуація ускладнюється тим, що багато студентів мають несформовану систему цінностей, споживацькі настрої, егоїстичну спрямованість.

Нами було виокремлено комплекс формально-динамічних та якісних характеристик адаптивності особистості (Саннікова, Кузнецова, 2009).

Ми брали до уваги такі характеристики:

– обсяг сприйняття особистістю нової або несподіваної соціальної ситуації – 48,5 балів (середній рівень);

– легкість розпізнання сигналів соціуму – оцінка соціальної ситуації, її розуміння, розпізнання сигналів у новій ситуації, нерозуміння їхнього сенсу та значення – 38 балів (низький рівень);

– точність орієнтації в соціальних очікуваннях – розуміння та правильна оцінка особистістю вимог соціального оточення щодо спільної взаємодії, здатність прогнозувати поведінку людей, передбачати результат взаємодії з ними – 29 балів (низький рівень). Цей показник свідчить про відсутність соціальної інтуїції, нерозуміння соціального контексту ситуації;

– стійкість емоційного хвилювання в адаптаційній ситуації – схильність особистості зберігати емоційний спокій як реакцію на нову несподівану ситуацію – 42 бали (нижче середнього рівня), що характеризується регідністю, «затримкою» емоційного переживання;

– готовність змінюватися – ступінь відкритості особистості новому досвіду, налаштування на отримання нової інформації, здатність її засвоювати – 36 балів (нижче середнього рівня), що свідчить про прагнення особистості зберігати звичні умови життєдіяльності, схильність до уникнення нових вражень та переживань;

– готовність до здійснення конструктивних кроків, спрямованих на подолання проблем – готовність особистості впливати на розвиток подій в новій життєвій ситуації з метою досягнення успіху, здатність долати перешкоди та труднощі – 33 бали (показник нижче середнього), що свідчить про пасивність особистості щодо організації власних дій, бездіяльність щодо подолання невдач;

– готовність до здійснення дій, спрямованих на досягнення мети – 46 балів (середній рівень), що свідчить про готовність особистості до продуктивної поведінки в адаптаційній соціальній ситуації;

– загальний показник соціальної активності – 48 балів (середній рівень);

– суб'єктивний показник загальної задоволеності від вступу до ЗВО – 39 балів (показник нижче середнього).

Поєднання двох попередніх показників дозволяє зробити висновок про негативну життєву ситуацію респондентів, що потребує додаткового уточнення конкретних характеристик.

У цілому таке поєднання дає позитивний прогноз щодо формування навичок подолання життєвих труднощів.

Дослідження основних бар'єрів адаптації першокурсників спеціальностей «Дошкільна освіта» та «Початкова освіта» дозволило сформулювати висновки щодо труднощів пристосування до нових умов ЗВО:

1) недостатня мотиваційна готовність до обраної професії; невміння здійснити психологічну саморегуляцію (відсутність навичок виконання самостійної роботи);

2) невміння конспектувати, працювати з першоджерелами, словниками, каталогами, комп'ютерними навчальними програмами;

3) пошук оптимального режиму праці та відпочинку в нових умовах; страх публічних виступів перед своїми однокурсниками та викладачами;

4) соціально-економічні проблеми (забезпечення себе житлом і фінансовими засобами, незнання міста, відсутність емоційної підтримки рідних і близьких).

Успішне вирішення цих проблем пов'язане із впровадженням такої форми взаємодії зі студентами, яка б сприяла більш ефективній адаптації першокурсників на різних рівнях: освітньому (адаптація до навчальної діяльності); психологічному (розвиток мотивації до навчання, впевненості в собі); міжособистісному (забезпечення процесів ефективної взаємодії з різними людьми).

Засобом для вирішення окреслених проблем пропонується використання фасилітаційної можливості тьюторства та реаліза-

ція запропонованого проєкту «Мій шлях до успіху»

Проєкт розрахований на перший рік навчання у ЗВО.

Завдання проєкту:

1. Розроблення і проведення психокорекційних заходів.

2. Формування уявлень про структуру навчального процесу, про позанавчальну діяльність.

3. Формування студентського колективу, створення сприятливого психологічного клімату в колективі.

4. Розвиток навичок ефективної міжособистісної взаємодії, підвищення впевненості в собі.

5. Формування навичок Soft skills.

Форми роботи, передбачені проєктом «Мій шлях до успіху»: круглий стіл «Тьютор і студент: від співробітництва до співтворчості»; цикл семінарів: «Роль тьютора в адаптації першокурсників», «Успішний тьюторський супровід навчання», «Моделювання і реалізація індивідуальної освітньої та виховної програми»; анкетування першокурсників, анкетування кураторів-тьюторів. Тренінги «Soft skills у житті людини»; «Індивідуальні тьюторські завдання для студентів I-II курсів»; соціально-педагогічний супровід; психологокорекційні заходи; соціологічні опитування; діагностування; тематичні бесіди та дискусії; тренінги «Soft skills у житті людини», «Розвиток м'яких навичок професіонала», «Критичне мислення – ознака сучасної людини»; «Моя відповідальність – моя особистісна ефективність»; включення студентів у позанавчальну діяльність: вихідний-знайомство на водній станції ХДУ «Я тепер студент!», створення «Кодексу честі предфахівця», урочистий захід «Посвята в студенти».

Усі запропоновані заходи стосуються позааудиторного формату закладу вищої освіти. Під час навчальних занять адаптивна можливість дещо знижується. Адже в першокурсників ще недостатній досвід участі у лекційних та практичних заняттях. Навчальний досвід тільки накопичується. У цій ситуації в нагоді може стати розроблений «Порадник для студента-першокурсника», у якому міститимуться конкретні рекомендації щодо опрацювання лекційного матеріалу, підготовки до практичних занять, самостійної роботи. Тьютор аналізує сприйняття студентами цих матеріалів, їх усвідомлення, використання в навчальній діяльності. У разі потреби звертається до колег-викладачів, представників студентської ради, працівників деканату.

Із метою налагодження стосунків із родинними першокурсниками та ефективною

взаємодії з ними для тьюторів пропонується проведення тренінгів, семінарів-практикумів, навчання щодо складення анкет та опитувальників із подальшим аналізом та рекомендаціями.

Підсумуємо, що процес навчання є базою професіоналізації студента і сприяє становленню його світоглядної позиції (Бородіна, 2016: 42–47). Тому однією з найважливіших педагогічних завдань будь-якого ЗВО є робота зі студентами першого курсу: студенту необхідно допомогти якомога швидше і успішніше звикнути до нових умов навчання, відчутти причетність до процесів, що відбуваються в новому для нього середовищі. Тьюторство має всі шанси на сприяння успішному вирішенню цих питань.

Висновки

Отже, під час навчання у ЗВО здобувач не тільки опановує теоретичні знання та практичні вміння, а й навички комунікації, проходить через соціалізацію, остаточно формується як особистість. Відповідно, перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробленні наскрізної методичної системи формування в майбутніх вихователів ЗДО та вчителів початкової школи загальних та фахових компетентностей, спрямованих на здатність вибудувати конструктивну партнерську взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу. Саме це є нагальною вимогою сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бородіна І.І. Поведінкові патерни в діагностиці соціально-дезадаптованих студентів. *Вчені записки Кримського інженерно-педагогічного університету. серія: Педагогіка. Психологія.* 2016. № 4. С. 42–47.
2. Дем'яненко Н.М. Система тьюторства : актуалізація ретродосвіду Великої Британії. *Зб. наук. праць*

Полтавського держ. пед. у-ту імені В.Г. Короленка. Полтава, 2006. Вип. № 6(57). С. 72–75.

3. Лучанінова О. Куратор академічної групи як ключовий суб'єкт виховної системи ВТНЗ. URL : file:///C:/Users/1/Downloads/domtp_2017_1_15.pdf (дата звернення: 03.08.2020).

4. Рагозіна Л. Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (15-16 листопада 2018 р., м. Ніжин) / За заг. ред. С.О. Борисюк та О.В. Лісовця. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 188 с.

5. Саннікова О.П., Кузнецова О.В. Адаптивність личности. Мормографія. Одесса : Издатель Н.П. Черкасов, 2009. 258 с.

REFERENCES

1. Borodina, I.I. (2016). Povedinkovi paterny v diahnostytsi sotsialno-dezadaptovanykh studentiv [Behavioral patterns in the diagnosis of socially maladapted students]. *Vcheni zapysky Krymskoho inzhenerno-pedahohichnoho universytetu. seriia: Pedahohika. Psykholohiia* [in Russian].

2. Demianenko, N. M. (2006). Systema tiutorstva : aktualizatsiia retrodosvidu Velykoi Brytanii [Tutoring system: actualization of the retro experience of Great Britain]. *Zb. nauk. prats Poltavskoho derzh. ped. u-tu imeni V. H. Korolenka. Poltava* [in Ukrainian].

3. Luchaninova, O., Kurator akademichnoi hrupy yak kliuchovyi subiekt vykhovnoi systemy VTNZ [Curator of the academic group as a key subject of the educational system of higher educational institutions].

4. Ragoza, L. (2018). Partnerska vzaiemodiia u systemi instytutiv sotsialnoi sfery [Partnership in the system of social institutions] *zbirnyk materialiv II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (15-16 lystopada 2018 r., m. Nizhyn) Za zah. red. S. O. Borysiuk ta O. V. Lisovtsia. Nizhyn : Vydavnytstvo NDU im. M. Hoholia* [in Ukrainian].

5. Sannikova, O.P., Kuznetsova, O.V. (2009). Adaptivnost lichnosti. Mornohrafiya [Personality adaptability. Mornography]. *Odessa: Yzdatel N.P. Cherkasov* [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.08.2020.

The article was received 6 August 2020.